

בית-הספר למינהל עסקים
האוניברסיטה העברית
הר-הצופים
ירושלים • 91905

20 אוקטובר 2003
כ"ד בתשרי תשס"ד

חברי המועצה להשכלה גבוהה

הנדון: מצב החינוך הגבוה הישראלי

חברי וחברות המלי"ג הנכבדים:

ב-13 במאי השנה, פתחה ועדת החינוך של בית הנבחרים האמריקאי בסדרת דיונים פומביים בנושא "מצב החינוך הגבוה האמריקאי: מה מקבלים הסטודנטים, הוריהם, ומשלמי המסים עבור כספם". בדברי פתיחת הישיבה הראשונה¹ אמר יו"ר ועדת החינוך, ג'ון בונר:

"מתן-דין-וחשבון הינו הציר עליו סובב גלגל החינוך הגבוה; ואילו האיכות, הנגישות, והמחיר הסביר הינם חישוריו. ברצוני לבדוק כיצד מוסדות החינוך הגבוה מוסרים דין וחשבון לסטודנטים, להורים, ולמשלמי המסים. אני מודע לכך, שהאוניברסיטאות מדווחות המוני נתונים על תפוקותיהן לממשלה הפדרלית ולאחרים, אך האם דיווח זה מהווה מתן-דין-וחשבון בעל ערך? יתר-על-כן, האם הנתונים שמדווחות האוניברסיטאות הינם רלוונטיים, והאם הם מספיקים?"

בניגוד גמור, למעט שבחים עצמיים חסרי בסיס לרוב, אין האוניברסיטאות הישראליות מדווחות לנציגי הציבור הישראלי נתונים בעלי משמעות על פעילותן המחקרית וההוראתית. מאידך, שלא כעמיתיהם בארצות מתקדמות אחרות, נציגי הציבור הישראלי אינם דורשים דין-וחשבון אמיתי מאנשי הסגל האקדמי על המשאבים העצומים שמקדישים הסטודנטים, הוריהם, ומשלמי המסים הישראלים לחינוך הגבוה.

מצורף למכתב זה מאמר שכותרתו "גם הראש חולה", שכתבתי עבור עיתון "הארץ" ושהתפרסם אתמול (19 באוקטובר) על אי מתן-דין-וחשבון בחינוך הגבוה בישראל. הקורא את המאמר ייווכח, שהימנעות הסגל האקדמי באוניברסיטאות הישראליות ממתן-דין-וחשבון אמיתי על ביצועיו, מקורה בַּמְשִׁילוּת (governance) המשונה, הנותנת את השליטה בהן בידי הסגל האקדמי במקום בידי הנהלות בעלות סמכות, אשר מהן ניתן לדרוש אחריות. את המצב הזה רוצה לתקן החלטת הממשלה, "שיפור ההשכלה הגבוהה", מתאריך 16 בספטמבר, לפיה נלקחת השליטה באוניברסיטאות מידי שכיריהן האקדמיים ונמסרת בידי הנהלות החיובות במתן-דין-וחשבון אמיתי לציבור הישראלי. (סייעתי לאנשי אגף התקציבים במשרד האוצר בניסוח החלטה חשובה זו.)

חשוב מאד, שבבואם לדון ברפורמות החשובות שהציבור הישראלי רוצה להחיל על האוניברסיטאות שלו באמצעות נציגיו בממשלה, יבינו חברי המלי"ג — בעיקר נציגי הציבור שבהם, שאינם מוטים על ידי האינטרסים הפרטניים המיוצגים על ידי ועדי העובדים וארגוני הסגל האקדמי למיניהם — את מטרת הרפורמות במבנה המשילות של האוניברסיטאות הישראליות. הן רוצות להשיג מתן-דין-וחשבון מן האוניברסיטאות לציבור הישראלי המממן אותן במשאבים גדולים ויקרים, ואשר אינו מקבל את תמורתם הראויה.

בכבוד רב,

יאקוב ברמאן

¹ <http://edworkforce.house.gov/hearings/108th/fc/hea51303/wl31303.htm>

גם הראש חולה

האוניברסיטאות בארץ מתנגדות לבדיקת ביצועיהן ואינן חושפות כישלונות

מאת יעקב ברגמן

לאחרונה רעשה הארץ, כשנחשפו הישגיהם הדלים של תלמידי ישראל בהשוואה לתלמידי החינוך היסודי והחינוך העל יסודי במדינות אחרות. לעומת זאת, אוניברסיטאות המחקר בישראל עומדות "בשורה הראשונה בעולם". כך לפחות טוענים נשיא הטכניון לשעבר, פרופ' זאב תדמור, ונשיא האוניברסיטה העברית לשעבר, פרופ' חנוך גוטפרוינד ("סכנת הניהול החיצוני", "הארץ" 25.9). גם הדו"ח האחרון (לשנים 1998-2000) של הוועדה לתכנון ולתקצוב ההשכלה הגבוהה (ות"ת) מדווח לציבור כי "לישראל מקום ראשון בעולם במספר הפרסומים המדעיים לנפש באוכלוסייתה".

האם סביר שהמצב במערכת החינוך היסודי והתיכון רע כל כך ואילו בחינוך הגבוה המצב טוב כל כך? הרי שתי המערכות קשורות. אנשי הסגל האקדמי באוניברסיטאות הם שותפים מרכזיים בכתיבת תוכניות לימודים וביישומן והם גם מכשירים את המורים. הסגל האקדמי, יש לזכור, הוא ברובו הסכריע בוגר אותה מערכת חינוך יסודית ותיכונית בעייתית. לא סביר שראש כה בריא ומוצלח נישא בגאון על גוף חולה וכושל.

האמת העגומה היא שגם הראש חולה. אלא שהחוק המיושן להשכלה גבוהה מעניק לאוניברסיטאות הישראליות עצמאות שאין לה אחר בעולם, המתפרשת על ידן כחופש משקיפות וממתן דין וחשבון אמיתי על ביצועיהן לציבור הישראלי, המסמן אותן בכסף רב. סימפטומטי לחומת האטימות שבנה המסד האקדמי סביב עצמו הוא סירובה העיקש של המועצה להשכלה גבוהה לחשוף פרוטוקולים שלה לידיעת הציבור, עד ש"הארץ" נזקק לאחרונה לסיוע בית המשפט כדי להתגבר על הסירוב המשונה.

שלא כמו האוניברסיטאות הישראליות, אוניברסיטאות בעולם מחויבות לתת דין וחשבון על ביצועיהן לציבור. הנהלות אוניברסיטאות המחקר המעולות כפרינסטון וברקלי מחויבות על ידי חבר הנאמנים שלהן לבדוק מדי תקופה את כל מחלקותיהן ויחידותיהן האקדמיות על ידי ועדות מוסחים חיצוניות ולפרסם ברבים את דו"חותיהן, שפעמים אינם מחמיאים כלל. בניגוד גמור, כפי שקבעה ועדת סלץ (לבדיקת המבנה הניהולי של האוניברסיטאות), חברי חבר הנאמנים לא סתעניינים כלל באוניברסיטאות הישראליות שבנאמנותם. אלה נשלטות למעשה על ידי חברי הסגל האקדמי שלהן, המתנגדים בתוקף לבדיקת ביצועיהם ולבקרתם.

חמור מזה, ועדת סלץ המליצה לפני ארבע שנים לאוניברסיטאות - לבקשת ראשי האוניברסיטאות - לערוך בדיקות תקופתיות של מחלקותיהן על ידי ועדות מוסחים חיצוניות. המלצות אלה לא יושמו ואף אין כוונה ליישמן, בגלל התנגדות אנשי הסגל

ה-ות"ת הבריטית בודקת כל חמש שנים את תפוקת המחקר וההוראה של כל מאות המחלקות המסומנות על ידי הציבור הבריטי ומפרסמת את דירוגיהן ברבים. ה-ות"ת הבריטית גם משווה בין הישגי המדע הבריטי להישגי המדע במדינות מתחרות ומפרסמת את התוצאות. האקדמיה הלאומית האמריקאית למדעים מדרגת אלפי תוכניות דוקטורט אמריקאיות מדי תקופה; משווה, כמו ה-ות"ת הבריטית, בין הישגי המדע האמריקאי לבין הישגי המדע במדינות מתחרות; ומפרסמת את התוצאות ברבים. כך עושים גופים מקבילים במדינות אחרות.

שום דבר מעין זה אינו קורה בישראל. להיפך, דו"חות שהזמינה האקדמיה הישראלית למדעים, המצביעים על ירידה בתחומי מדע שלמים בישראל, לא התפרסמו ואפילו לא הובאו לידיעת הממשלה. כאשר ה-ות"ת הישראלית מדווחת על הפקת המספר הגדול ביותר לנפש של פרסומים מדעיים, היא מסתירה מן הציבור את העובדה שבאיכות המאמרים הממוצעת הולכת ותופסת ישראל מקום בינוני. והסובר שאיכות ההוראה בחינוך הגבוה בישראל עולה על זו שבחינוך היסודי והתיכוני מוזמן לקרוא את מאמרם של ווילר ופרידמן ב"עיוני משפט" 2002, שבו הם מאפיינים את לימודי המשפטים בישראל כ"תרבות לימודים שערורייתית".

ועדת החינוך של בית הנבחרים האמריקאי איננה מסתפקת בדין וחשבון המפורט והמבוסס על נתונים שנותנות האוניברסיטאות האמריקאיות לציבור שלהן. בחודש מאי השנה פתחה הוועדה בסדרת דיונים פומביים על "מצב החינוך הגבוה האמריקאי: מה מקבלים ההורים, הסטודנטים ומשלמי המסים בעד כספם". הגיעה השעה שגם הציבור הישראלי ישאל שאלה זו את האוניברסיטאות שלו ויקבל מהן תשובה אמينة, המבוססת על נתונים בני השוואה לאוניברסיטאות הטובות בעולם.

ד"ר ברגמן הוא יו"ר ועדת המחקר בבית הספר למינהל עסקים וחבר במרכז לחקר הרציונליות באוניברסיטה העברית

כל הזכויות שמורות לעיתון הארץ (c) 2003

הקורא מוזמן לראות את המצגת אותה היצגתי בפני ועדת החינוך של הכנסת בדונה בהמלצות ועדת מלץ. את המצגת (בעברית) ניתן להוריד מן הכתובת:

http://pluto.mscc.huji.ac.il/~msyberg/Higher_Education/Y_Bergman_Hilton.pdf

את המצגת ניתן לפתוח וגם להדפיס בעזרת התוכנה החופשית Acrobat Reader.

את האתר שאני מקדיש להשכלה הגבוהה בישראל ולבעיותיה ניתן למצוא ב-

http://pluto.mscc.huji.ac.il/~msyberg/Higher_Education/